

European
Research Area

EUROPEAN POLICYBRIEF

GILDED

GILDED

Governance, Infrastructure, Lifestyle Dynamics and Energy Demand: European Post-Carbon Communities

Vládnutí, infrastruktura, životní styly a spotřeba energie: Evropské post-uhlíkové komunity¹

Probíhající projekt: Stručný přehled 2

září 2010

SHRNUTÍ

Výzkumné cíle

Tento výzkum identifikuje klíčové faktory (z pohledu místní, regionální, národní a evropské politiky a institucionální praxe), které mají vliv na spotřebu energie v evropských domácnostech. Dále se zaměřuje na to, jak lidé ve střední a západní Evropě vnímají svou spotřebu energie, a svou úlohu při řešení problematiky změny klimatu.

Metodologie

Základem tohoto přehledu byla analýza dostupných vládních dokumentů a klíčových rozhovorů se 75 vybranými zástupci NNO, vládních institucí a společností zaměřených na energetickou problematiku. Tito zástupci reprezentují pět měst včetně jejich přilehlých venkovských oblastí z pěti států ve kterých výzkum probíhá (Velká Británie, Nizozemí, Německo, Maďarsko a Česká republika). Jejich odpovědi byly porovnány s výsledky výzkumu, který obsahoval více než 200 kvalitativních rozhovorů vedených s občany žijícími v stejných lokalitách, a s prvními výsledky z rozsáhlého dotazníkového šetření.

Nové poznatky

Tento výzkum se snaží odhalit chybějící propojení mezi dvěma jevy. Na jedné straně je to zájem veřejnosti o klimatické změny a míra jejího znepokojení spojená s omezenou vírou ve vlastní schopnost ovlivnit tyto změny. Na straně druhé stojí přesvědčení těch, kteří jsou zodpovědní za implementaci konkrétních postupů, o tom, jaký musí mít vliv, aby mohli měnit chování společnosti. Současná praxe omezuje možnosti místní samosprávy při řešení otázky spotřeby energie domácností.

¹ Vzhledem k obtížnému překladu klíčových pojmů (governance, stakeholder, policy, apod.), který se mění dle kontextu, doporučujeme k přečtení anglický originál Policy brief 2, dostupný na www.gildedeu.org/policybriefs.

Klíčová sdělení pro politiky, podniky, odbory a společnost

Občané jednoznačně vnímají změny klimatu jako problém globálního charakteru, který vyžaduje jasnou odpověď především na vládní a mezinárodní úrovni. Opatření musí být konzistentní napříč odvětvími, a musí řešit:

1. Potřeby informací zúčastněných stran a veřejnosti. To vyžaduje jasná a jednoznačná doporučení, snadný přístup k informacím z různých oblastí (např. domácnosti, obce, regiony) a zpětnou vazbu dopadu tohoto procesu. Je důležité, aby se tyto informace týkaly přímo spotřeby energie, což se zdá být hmatatelnější pro občany cíl, než řešení změny klimatu.
2. Mnoho faktorů ovlivňujících spotřebu energie v domácnostech je mimo vliv místní samosprávy a jejích legislativních možností. Standardy bydlení, doprava a potravinová politika jsou obvykle stanovovány na regionální nebo národní úrovni, a proto vyžadují přístup koordinovaný ve spolupráci s místními samosprávami.
3. Vláda na různých úrovních může představit osvědčené postupy, umožňující veřejným orgánům a zainteresovaným stranám ukázat výhody snižování produkce emisí CO₂ na příkladech týkajících se např. infrastruktury, dopravy a energetického plánování.

STRUČNÝ PŘEHLED 2

Výzkumné cíle

Projekt GILDED se zabývá sociálně-ekonomickými, kulturními a politickými faktory, které ovlivňují energetickou spotřebu jednotlivců a domácností, s cílem rozvíjet doporučení a opatření vedoucí k vytvoření "post-uhlíkové" společnosti. Zde prezentované závěry hodnotí strukturu státní správy a samosprávy ve vybraných oblastech a zabývají se otázkou, jak by mohly současné aktivity a možný budoucí vývoj snížit využívání uhlíkově náročné energie. K tomu ovšem musíme pochopit ekonomické, sociální a politické zájmy příslušných hráčů a jejich vztahy v rámci vybraných oblastí případových studií.

Výzkum hledá možnosti úprav předpisů a nařízení v místní správě a samosprávě a způsoby, jak překonat omezení vyplývající ze stávající distribuce zdrojů a současné správní struktury.

Metodologie

GILDED používá metody, které kombinují kvalitativní a kvantitativní techniky, zaměřuje se na výzkum v terénu, ale současně zahrnuje také analýzu stávající literatury a modelování (agent-based modeling) a teoretické postupy. Tento Stručný přehled (Policy Brief) je založen především na analýze existujících dokumentů a klíčových rozhovorů se 75 vybranými zástupci občanské společnosti, státní správy a samosprávy a soukromých firem. Hlavním cílem bylo zjistit vliv různých druhů správy, samosprávy a vládnutí na opatření týkající se spotřeby energie v domácnostech a produkci emisí oxidu uhličitého.

Informace o typech vládnutí byly získány z pěti zkoumaných regionů - rozhovory byly vedeny s respondenty z měst a přilehlých venkovských oblastí. Jednalo se o: Aberdeen a hrabství Aberdeen (Skotsko, Velká Británie); Assen a přilehlé okolí (Nizozemí); Potsdam a zemský okres Potsdam-Mittelmark (Německo); Debrecen a Hajducko-Biháarská župa (Maďarsko); České Budějovice a okresy České Budějovice a Český Krumlov (Česká republika). V každé zemi bylo provedeno přibližně 15 rozhovorů (celkem 75 rozhovorů).

Rozhovory probíhaly od června do srpna 2009. Respondenty byli místní zastupitelé, zaměstnanci orgánů místní správy a samosprávy, lokální nevládní organizace zabývající se energetickými otázkami, představitelé místních komunit a dalších zainteresovaných stran. Panelové diskuse, případně polostrukturované rozhovory byly zaznamenány a přepsány pro další analýzu. Rozhovory měly předem vytvořenou podobu otázek, která zahrnovala otázky týkající se povědomí o regionálních zdrojích a jejich vnímání, infrastruktury, politiky a správy veřejných záležitostí.

Data získaná z těchto rozhovorů byla porovnávána s údaji z cca 200 kvalitativních rozhovorů se zástupci veřejnosti, kteří byly vybráni tak, aby jejich spektrum bylo co nejširší. Dále byla získaná data srovnávána s prvními výsledky rozsáhlého dotazníkového šetření s více než 3.000 respondenty. Analýza rozhovorů a dotazníků stále probíhá.

Nová zjištění

V posledních desetiletích došlo k přechodu od centralizovaného stylu vládnutí k méně rigidní samosprávě (government – governance), ke stírání hranic mezi subjekty veřejného a soukromého sektoru a jejich činnostmi. Roste počet subjektů, kteří ovlivňují zdroje, ke kterým mají domácnosti přístup. Změna směřující od centralizovaného stylu řízení (shora dolů, top-down) k větší samosprávě se rozvíjí ve všech zemích, ve kterých výzkum probíhá; objevilo se množství nových subjektů s diverzifikovanou sítí a zájmy v oblasti energetické správy (energy governance). To může odrážet vyjadřovanou potřebu jednotlivců přesunout svou odpovědnost na politickou úroveň (jak místní, tak národní) tak, aby se zapojili do činností, které jsou považovány za efektivní pouze pokud jsou praktikovány hromadně.

Tabulka 1: Modely vládnutí

Model	Legitimita, Zdroj moci		Mocenské vztahy		Obecné vzory rozhodovacího procesu		Územní rozměr	Příklad
	Zvolení lídra	Zdroj moci lídra	Role lídra	Zúčastněné strany	Druh	Metody		
Hierarchický model	Nomino- vaný	Ústřední státní orgány, zákony	Autokratický lídr/ zprostředkovatel (facilitátor)	Žádný	Vertikální	Instrukce	Nad- národní	Vedoucí mise OSN
Místní hierarchický model	Zvolený	Místní volby, správní systém	Autokratický lídr/ zprostředkovatel (facilitátor)	Žádný	Vertikální	Instrukce, vyjednávání	Národní/ místní	Místní vlády
Formální model demokratického rozhodování	Zvolený	Místní volby, správní systém	Management, zprostředkovatel (facilitátor)	Občanské organizace, podnikatelé	Vertikální/ Horizontální	Vyjednávání	Místní/ národní	Svazky krajů či obcí
Model místního partnerství	Zvolený	Instituce, vyjednávání	Management, zprostředkovatel (facilitátor)	Ostatní místní samosprávy, občanské organizace, podnikatelé	Horizontální	Vyjednávání, dohody	Místní	LEADER iniciativa (EU)
Nezávislé orgány	Nomino- vaný	Ústřední státní orgány, zákony	Státní úředník	-	Vertikální	Instrukce, vyhlášky, oznámení, ústřední rozhodnutí,	Napříč územím	Orgány ochrany přírody
Samočinně regulovaná spolupráce	Samočinná organizace	Místní síť, osobní vztahy	Management, zprostředkovatel (facilitátor)	Nevládní organizace, místní samosprávy	Horizontální	Vyjednávání, dohody, komunitní fóra	Místní	Krajská síť environmentálních center

Srovnáním případových studií byly zjištěny tři modely správy energetických záležitostí, které ukazují důležité rozdíly ale zároveň také obecnou soudržnost pokud jde o politiku úspor energie:

Místní hierarchický model.

Formální model demokratického rozhodování.

Model místního partnerství.

Žádný ze tří modelů popsaných předchozí tabulce nemá oproti ostatním žádnou výhodu, pokud jde o navrhování a provádění účinných energetických úspor nebo o vliv na chování domácností. Z toho plyne, že úspěšná správa není závislá na typu přijatého modelu.

Místní samosprávy a obce mají omezené možnosti v oblasti prosazování energetických úspor, především z důvodu nedostatečných pravomocí a finančních prostředků. Schvalování celostátně platných zákonů a předpisů je v rukou vlády na národní úrovni (např. v souvislosti s dopravní infrastrukturou, předpisy týkajícími se potravin, či úrovně bydlení). Samotné obce mají omezené pravomoci k ovlivňování spotřeby energie domácností. Role místní samosprávy je tedy hlavně v motivaci a sdílení informací.

Dostatečné množství pravomocí a finančních prostředků na podporu dotačních programů mají ústřední vlády. Dotace jsou určovány těmito vládami v Maďarsku, Nizozemí a České republice. Ve Skotsku jsou zapojeny jak orgány Spojeného království, tak i skotské vlády. Německo je federální stát, místní samosprávy mají tedy více prostoru k poskytování úsporných energetických programů.

Mnoho úkolů týkajících se správy energetických záležitostí (včetně vzdělávání a odborné přípravy) je přeneseno na krátkodobé účelové instituce, fungující v rámci hierarchického modelu. S nárůstem počtu projektů došlo ke změně mocenských struktur. Zejména důraz na partnerství veřejného a soukromého sektoru umožnil vznik profesionálních zprostředkovatelů (mediátorů) těchto vztahů. Spolu s tím vzrostla důležitost neziskových organizací. Spolupráce občanských sdružení s podnikatelskou sférou při řešení "zelených otázek" je častou, ne-li nezbytnou, podmínkou pro řešení otázky uhlíkových emisí.

V celé Evropě jsou značné rozdíly ve využívání obnovitelných zdrojů energie. Tyto zdroje jsou dostupné spíše v západní Evropě, ale ve všech pěti zainteresovaných státech existuje množství zdrojů použitelných pro zajištění nízkouhlíkové energie. Přístup k obnovitelným zdrojům energie nedeterminuje současný model vládnutí a správy v těchto zemích.

V předchozí stručné zprávě (Policy Brief 1) jsme uvedli některá počáteční zjištění vyplývající z kvalitativních rozhovorů: změny klimatu a spotřeba energie jsou považovány za problémy globálního charakteru, které vyžadují jasnou odpověď především na vládní úrovni. Jednotlivci nevěří, že jejich osobní jednání může mít vliv na změny klimatu, pokud ve stejnou dobu neproběhne také změna společenská, i přesto, že obecně je spotřeba energie se změnou klimatu spojována.

První výsledky z dotazníkového šetření tyto závěry ještě upřesňují: v odpovědi na přímou otázku, většina respondentů uvedla, že věří, že by mohla přispět k řešení problematiky změny klimatu prostřednictvím snížení své spotřeby energie. (viz tabulka č. 2), nicméně, kvalitativní rozhovory ukazují, že většina respondentů je přesvědčena (správně), že oni sami mohou udělat jen málo. Mnozí z nich se nebudou snažit snížit svou spotřebu bez vědomí toho, že tak učiní i ostatní.

Tabulka 2: Přesvědčení o účinnosti úspory energie (3036 respondentů)

	Myslím si, že mohu přispět k řešení problému klimatických změn tím, že budu šetřit energií	Myslím si, že šetřit energií je dobrý způsob, jak čelit změnám klimatu	Nemá smysl řešit problém změn klimatu šetřením energie
Naprosto nesouhlasím	2.0 %	2.2 %	22.1 %
Nesouhlasím	10.5 %	9.9 %	49.3 %
Ani souhlas ani nesouhlas	21.1 %	23.8 %	14.7 %
Souhlasím	52.0 %	50.2 %	9.8 %
Naprosto souhlasím	11.9 %	11.4 %	1.9 %
Celkem	97.6 %	97.5 %	97.8 %
Nedpověděl/a	2.4 %	2.5 %	2.2 %

První výsledky z dotazníkového šetření rovněž poskytly informace o tom, co by občané v oblastech případové studie vedlo k tomu, aby snížili svou vlastní spotřebu energie v domácnosti (viz tabulka č. 3). Tabulka naznačuje, že různost přístupů pravděpodobně povede k částečným úspěchům (pokud odpovědi respondentů na takové otázky mohou být považovány za spolehlivé). Tabulka také ukazuje, že současný respondenty nejoblíbenější přístup je dotování nákupu energeticky-úsporných spotřebičů – což není v moci místní samosprávy, kvůli nedostatku potřebných zákonných pravomocí a finančních prostředků.

Tabulka č. 3: „Jak bych snížil(a) svou spotřebu v domácnosti...“ (3036 respondentů)

	Kdybych byl/a osobně detailně informován/a o metodách snižování spotřeby energie	Kdyby byla energie dražší	Kdybych měl/a obsáhlé obecné informace o způsobech snižování spotřeby	Kdyby existovala oficiální značka, která by označovala produkty s nízkými emisemi	Kdybych měl/a více peněz na nákup energeticky úsporných spotřebičů	Kdyby bylo zákonem omezeno používání energeticky náročných spotřebičů (např. zákaz 100W žárovek)	Kdybych obdržel/a peněžitou pomoc pro nákup energeticky úsporných spotřebičů
Průměr²	3.2	3.3	3.2	3.2	3.7	3.2	3.8
Vůbec ne	6.0 %	8.0 %	5.7 %	6.0 %	6.0 %	9.3 %	3.2 %
Téměř ne	16.9 %	15.3 %	15.2 %	15.6 %	11.8 %	17.7 %	7.7 %
Trochu	33.6 %	28.5 %	37.9 %	36.3 %	17.6 %	26.1 %	20.2 %
Poměrně hodně	30.2 %	29.9 %	30.5 %	29.1 %	34.7 %	29.5 %	42.1 %
Velmi mnoho	10.2 %	14.7 %	7.8 %	8.4 %	27.4 %	13.8 %	24.2 %
Celkem	96.9 %	96.5 %	97.1 %	95.4 %	97.4 %	96.4 %	97.5 %
Neodpověděl/a	3.1 %	3.5 %	2.9 %	4.6 %	2.6 %	3.6 %	2.5 %

Klíčová sdělení pro politiky, podniky, odbory a společnost

Význam partnerství a vytvoření sítě spolupracovníků jako hlavních nástrojů koordinace vedl k rostoucímu významu nových důležitých hráčů, kteří jsou prostředníky mezi jednotlivci, jejich komunitami a regionálními orgány. Tyto subjekty mají velký vliv především díky své pozici zprostředkovatele mezi domácnostmi a osobami zodpovědnými za implementaci opatření na různých úrovních, čímž ovlivňují dopady opatření týkajících se produkce CO₂ v domácnostech. Při změně uspořádání by měl být brán v úvahu význam těchto nových subjektů.

Jak je patrné z našich evropských případových studií, každý model správy energetických záležitostí má jak silné, tak i slabé stránky a žádný nemůže být považován za ideální.

Opatření musí zlepšit nové metody správy a vládnutí tak, aby došlo k vyvážení činností občanských sdružení s plánovanými právními předpisy a opatřeními místní samosprávy. Je třeba uplatnit společné přístupy, aby se zjednodušil přístup k dotacím a financování projektů.

² Odpověď byla přiřazena číselná škála 1 (vůbec ne) až 5 (velmi mnoho). Průměr je vypočten z této škály.

Na podporu domácností při snování produkce emisí skleníkových plynů je třeba zvážit zapojení politických nástrojů, které vycházejí z kontextu celé problematiky. Jsou jimi např. finanční pobídky, regulační prvky a zvyšování informovanosti. Zvláštní význam mohou mít cílené dotace na nákup energeticky úsporných spotřebičů.

Veřejné a soukromé subjekty se musí zapojit do budování sítí, sdílet příklady osvědčených postupů a zlepšit předávání informací a dovedností. To zahrnuje identifikaci místních důležitých hráčů, kteří se mohou stát hnací silou úspor energie a zvyšování informovanosti, a jejichž ekonomické zájmy a morální závazky jsou spojené s úsporou energie a využíváním obnovitelných zdrojů.

Měla by být posílena účast EU, státní správy a samosprávy na vzdělávání týkajícím se otázek životního prostředí spojených s produkcí emisí CO₂ (nejen problematika změn klimatu).

Měly by být podporovány životaschopné alternativní zdroje energie společně s možností jednotlivce a komunity podílet se na výhodách takového vývoje.

Místo kritizování automobilové dopravy, zejména v městských oblastech, je vhodné se soustředit na rozvoj smysluplné alternativy ve veřejné dopravě.

Ve vhodných případech podporovat výrobu a prodej regionálních a sezónních potravin.

Jednotlivá opatření by měla být implementována ve spolupráci s místními podniky a komunitami.

Místní důležití hráči chápou, že podpora a povzbuzování aktivních a ochotných jednotlivců, jsou klíčové k zahájení místních aktivit. Právní předpisy na národní úrovni musí poskytnout jak podněty, tak i nařízení, aby umožnili místní samosprávě, organizacím a jednotlivcům mít vliv na rozsáhlejší, smysluplné změny.

Vnější faktory mohou být příležitostí pro takové změny. Můžeme uvést jeden příklad zmiňovaný respondenty: jedná se o kombinaci globální ekonomické recese a zvyšování cen paliva. Zde panuje názorová shoda, že ke změně chování (ve smyslu úspor energie) dojde s větší pravděpodobností z důvodů ekonomických než z důvodu úvah o klimatických změnách.

Důležití aktéři i občané se shodují v tom, že vzdělání má zásadní úlohu, ale musí být propojeno s rozumnou, přístupnou a s dosažitelnou (cost effective) změnou spotřebních návyků a s dlouhodobou změnou životního stylu.

Potřeba důležitých aktérů a veřejnosti být informován musí být splněna jasnými a konzistentními radami, snadným přístupem k informacím týkajících se různých úrovní (domácnost, místní komunita, region) a možností zpětné vazby. Je důležité, aby se tyto informace týkaly přímo spotřeby energie, neboť ta se pro veřejnost zdá být hmatatelnější než změny klimatu.

Ve všech oblastech zainteresovaných v případové studii existují různé zdroje financí a různé možnosti, jak se zapojit. Tato různorodost může mít za následek zmatení, zpoždění a zklamání zúčastněných horlivých důležitých hráčů. Žádný z těchto zdrojů informací nebo financování ale není sám o sobě dostačující. Tyto nejasnosti ohledně dalšího postupu mají za následek, že vznikají nové organizace, které pomáhají překlenout mezeru mezi zkušenostmi a odbornými znalostmi.

Mnoho faktorů ovlivňujících spotřebu energie v domácnostech je mimo vliv místní samosprávy a jejich legislativních možností. Standardy bydlení, doprava a potravinová politika jsou obvykle stanovovány na regionální nebo národní úrovni, a proto vyžadují koordinaci přístupu s místními samosprávami, aby bylo možné zaměřit se na regionální potřeby.

Vláda na různých úrovních může představit osvědčené postupy tím, že umožní veřejným orgánům a zainteresovaným stranám ukázat výhody snižování produkce emisí CO₂ na příkladech týkajících se např. infrastruktury, dopravy a energetického plánování.

INFORMACE O PROJEKTU

Koordinátor	Nick Gotts, Macaulay Land Use Research Institute
Koordinátorka české části	Eva Cudlínová, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Partneři	Macaulay Land Use Research Institute Potsdam Institut für Klimafolgenforschung Magyar Tudományok Akadémia Politikai Tudományok Intézete Rijksuniversiteit Groningen Ústav systémové biologie a ekologie AV ČR, v. v. i. (2008-09) Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích (2010-11)
Délka projektu	prosinec 2008 – listopad 2011 (36 měsíců)
Finanční podpora	7. RP – Téma 8: Socioekonomické a humanitní vědy (SSH) Malý či střední mezinárodní výzkumný projekt
Rozpočet	Příspěvek EK: €1,426,647.00
WWW stránky	www.gildedeu.org
Další WWW stránky	http://ksr.ef.jcu.cz http://cordis.europa.eu/fp7
Kontakty:	n.gotts@macaulay.ac.uk l.sutherland@macaulay.ac.uk evacu@centrum.cz